

Πως αξιολογείτε το ελληνικό νομικό πλαίσιο ποινικής προστασίας των ζώων; Ποιό το προστατευόμενο έννομο αγαθό και ποιοί οι φορείς του;

Νικολέττα Β. Παπαθανασοπούλου

Δικηγόρος, ΠΜΣ: Ποινικές Επιστήμες «Εγκληματολογία και Αντεγκληματική Πολιτική»

Παρατηρείται σύγκλιση στην άποψη ότι το ισχύον ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο δεν παρέχει αποτελεσματική προστασία στα ζώα, καθώς προσκρούει στην προβληματική τόσο της αναγνώρισης, όσο και της άσκησης δικαιωμάτων στο «πρόσωπο» των ζώων. Ειδικότερα, σύμφωνα με την ανθρωποκεντρική κατεύθυνση του ελληνικού δικαιοσύνηματος, τα ζώα λογίζονται ως κινητά «πράγματα»¹ και όχι ως έμβια όντα και ως εκ τούτου δεν προβλέπονται υπέρ τους δικαιώματα ούτε προστασία². Σε περίπτωση δε θανάτωσης, κακοποίησης ή οποιασδήποτε υπαίτιας βλάβης ζώου, τα οικεία δικαιώματα ποινικής ή αστικής προστασίας ασκούνται είτε αυτεπαγγέλτως από την πολιτεία, μετά από σχετική καταγγελία, είτε από τον ιδιοκτήτη τους κατά την προβλεπόμενη διαδικασία³.

Η ποινική προστασία της ευζωίας των ζώων⁴ ρυθμίζεται εν προκειμένω από τον ειδικό ποινικό νόμο 4039/2012⁵, ο οποίος απαγορεύει τον βασανισμό, την κακοποίηση, τη βάνανυση μετα-

1. Πρβλ. Αχιλέας Γ. Κουτσουράδης «Τα ζώα και το αστικό Δίκαιο», Η προστασία των ζώων και το δίκαιο, επιμέλεια Καρακόστα - Α. Χ. Μπρεδήμας, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα 2004, σελ. 114.

2. Η νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων εφαρμόζει στις οικείες περιπτώσεις τις σχετικές διατάξεις για τα πράγματα, πρβλ. 1509/1999 Α.Π. και 313/2004 Μον Πρωτ Θεσπρωτίας σε: Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ.

3. Σημειώνεται ότι η εν θέματι διαδικασία συνίσταται στην αστική αξίωση για επιδίκαση αποζημίωσης ή/και εύλογης χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης, σύμφωνα με τα άρθρα 935-936 ΑΚ κατά 932 Α.Κ., αντίστοιχα.

4. Η έννοια της προστασίας της ευζωίας των ζώων, δηλαδή της προστασίας των βασικών τους αναγκών που τα καθιστούν συγγενικά με τον άνθρωπο, εισήχθη στο ελληνικό δίκαιο από την αγγλική νομοθεσία (animal welfare), στο πλαίσιο της οποίας εφαρμόζεται ήδη από το 1911, μέσω του σεβασμού των πέντε ελευθεριών των ζώων (five freedoms), που αντικατοπτρίζουν τις αντίστοιχες βασικές ανάγκες [α) της αποφυγής της πείνας και της δίψας, β) της αποφυγής της δυσαρέσκειας, γ) της αποφυγής του πόνου, του τραυματισμού και των ασθενειών, δ) της έκφρασης φυσικής συμπεριφοράς και ε) της αποφυγής της ψυχικής ταλαιπωρίας] και ορίζεται ως το σύνολο των κανόνων που πρέπει να εφαρμόζει ο άνθρωπος στα ζώα, αναφορικά με την προστασία τους και την καλή μεταχείρισή τους, έτσι ώστε να μην πονούν και υποφέρουν, την παραμονή τους σε χώρο στεγνό, καθαρό και προστατευμένο από τις καιρικές συνθήκες, χωρίς να είναι μόνιμα δεμένα και διαβιούντα εντός ακατάλληλων κατασκευών (π.χ. μεταλλικών), τη φροντίδα για ιατρική περίθαλψη και χορήγηση κατάλληλης τροφής και νερού, την καθημερινή άσκηση ή τον περίπατό τους και γενικά τη μέριμνα για σεβασμό της ύπαρξής τους.

5. Σύμφωνα με τον νόμο 4039/2012 (ΦΕΚ 15, τ. Α') «Για τα δεσποζόμενα και τα αδέσποτα ζώα συντροφιάς και την προστασία των ζώων από την εκμετάλλευση ή την χρησιμοποίηση με κερδοσκοπικό σκοπό», όπως ισχύει μετά τις τροποποιήσεις που υπέστη με τους νόμους 4235/2014 και 4509/2017 και υπό την επιφύλαξη των ειδικών προβλέψεων της κοινοτικής και εθνικής

χείριση κάθε ζώου και οποιαδήποτε πράξη βίας, όπως ιδίως δηλητηρίαση, κρέμασμα, πνιγμό, κάψιμο, σύνθλιψη, ακρωτηριασμό⁶ και προβλέπει χρηματικές ποινές και ποινές φυλάκισης με την μεγαλύτερη τουλάχιστον ενός έτους⁷ και τη μικρότερη μέχρι έξι μήνες⁸. Ωστόσο, παρότι με τις ανωτέρω ρυθμίσεις⁹ βελτιώνεται η ποινική προστασία των ζώων, το οικείο νομοθετικό πλαίσιο έχει επανειλημμένως κριθεί ως μη αποτελεσματικό, διότι δεν προτάσσει ως υπέρτατο κριτήριο της ποινικής μεταχείρισης την ηθική αντιμετώπιση και την αναγνώριση της αξίας των ζώων και εξακολουθεί να τα αντιμετωπίζει ως «αντικείμενα», με αποτέλεσμα η μέριμνα για την ευζωία τους να υποχωρεί έναντι οικονομικών ανθρώπινων συμφερόντων¹⁰. Επίσης, λαμβάνοντας υπόψη τα αυξανόμενα στη χώρα μας κρούσματα κακοποίησης ζώων, καθίσταται ακόμα επιτακτικότερη η ανάγκη αποτελεσματικότερης δίωξης και τιμωρίας των φονέων και βασανιστών ζώων, με την αυστηροποίηση των απειλούμενων ποινών και την μετατροπή των οικείων αδικημάτων σε κακούργηματα.

Ως γνωστόν, στο πλαίσιο των σκοπών¹¹ της ποινικής επιστήμης, άκρως σημαντικό παράγοντα συνιστά ο εντοπισμός του προστατευόμενου αγαθού, δηλαδή του στοιχείου εκείνου που προστατεύεται από την έννομη τάξη και προσβάλλεται από την εγκληματική πράξη. Παράλληλα, το σύνολο σχεδόν της επιστημονικής κοινότητας συναινεί ότι η εγκληματική βία εις βάρος

νομοθεσίας, «ζώο συντροφιάς» είναι κάθε ζώο, που συντηρείται ή προορίζεται να συντηρηθεί από τον άνθρωπο, κυρίως μέσα στην κατοικία του, για λόγους ζωοφιλίας ή συντροφιάς, «δεσποζόμενο ζώο συντροφιάς» είναι κάθε μη άγριο ζώο, που συντηρείται ή προορίζεται να συντηρηθεί από τον άνθρωπο, κυρίως μέσα στην κατοικία του, για λόγους ζωοφιλίας ή συντροφιάς και τελεί υπό την άμεση επίβλεψη και φροντίδα του ιδιοκτήτη, κατόχου, συνοδού ή φύλακά του και «αδέσποτο ζώο συντροφιάς» είναι κάθε ζώο συντροφιάς, το οποίο, είτε δεν έχει κατοικία, είτε βρίσκεται έξω από τα όρια της κατοικίας του ιδιοκτήτη, του κατόχου, του συνοδού ή του φύλακά του.

6. Σημειώνεται ότι ο νόμος 4039/2012 απαγορεύει την πώληση, εμπορία και παρουσίαση-διαδικτυακή διακίνηση οπτικοακουστικού υλικού με απεικόνιση πράξεων βίας που εμπλέκουν ζώα, επιβάλλει με την απειλή (μόνο) διοικητικού προστίμου 300 ευρώ στον υπαίτιο τραυματισμού ζώου συντροφιάς σε τροχαίο ατύχημα να ειδοποιήσει άμεσα τον οικείο Δήμο, προκειμένου να παρασχεθεί στο τραυματισμένο ζώο η απαραίτητη κτηνιατρική φροντίδα και επιπλέον παρέχει την δυνατότητα στον αρμόδιο Εισαγγελέα, όταν επιλαμβάνεται δημοσιεύματος ή καταγγελίας, να διαπιστώνει με επιτόπια αυτοψία τις συνθήκες διαβίωσης των ζώων και τήρησης των υποχρεώσεων των ιδιοκτητών για την φροντίδα τους (duty of care) και σε περίπτωση παραβιάσεων να εκδίδει προσωρινή διάταξη για την συμμόρφωση, να αφαιρεί προσωρινά ή οριστικά το ζώο από την κατοχή του παραβάτη που το μεταχειρίστηκε με σκληρότητα και σε ακραίες περιπτώσεις ιδιαίτερης βαναυσότητας, να απαγορεύει με ειδική διάταξη την απόκτηση άλλου ζώου από τον δράστη, πρβλ. Α. Ζήσης «Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι», Τομ. 1, σελ. 560- 565.

7. Για τα αδικήματα της παράνομης εμπορίας, βασανισμού και κακοποίησης ζώων συντροφιάς, πρβλ. Α. Ζήσης ο.π., σελ. 560-565.

8. Για το αδίκημα της αφαίρεσης ηλεκτρονικής σήμανσης και της κλοπής ζώων συντροφιάς, πρβλ. Α. Ζήσης ο.π., σελ. 560-565.

9. Πρβλ. και την 4/2014 Εγκύκλιο του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου με στόχο την αποτελεσματική προστασία των ζώων.

10. Πρβλ. τις περιπτώσεις των υποδρομιών, της εκτροφής και του εμπορίου ζώων καθώς και της διατήρησης ζώων σε ζωολογικούς κήπους.

11. Στους σκοπούς της ποινικής δικαιοσύνης συμπεριλαμβάνονται, πέραν της αναζήτησης της ουσιαστικής έννοιας του εγκλήματος και της θεμελίωσης της διάπραξής του, η απόδοση δικαιοσύνης και η ανόρθωση της κοινωνικής ισορροπίας και του συστήματος αξιών που διερράγησαν από τη δράση του εγκληματία, πρβλ. Νικόλαος Ανδρουλάκης «Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος», σελ. 3 επ.

των ζώων συνιστά κατάφωρη προσβολή της έννομης τάξης, η οποία στη χώρα μας, ήδη από το 1975, έχει συνταγματικά κατοχυρώσει (24 § 1 Σ) την υποχρέωση προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος, στην έννοια του οποίου εντάσσονται και τα ζώα¹². Κατά συνέπεια, τα ζώα έχουν κατ' ουσίαν αναχθεί σε αυτοτελώς προστατευόμενο αγαθό, προκειμένου να διασφαλισθεί η οικολογική ισορροπία επ' ωφελεία του υπέρτατου συμφέροντος της ανθρωπότητας και των επόμενων γενεών¹³. Συγκεκριμένα, ο εν λόγω συνταγματικός κανόνας εισάγει άμεση και δεσμευτική επιταγή προς συμμόρφωση και παράλληλα παρέχει δυνατότητα συνταγματικής προστασίας, με την επίκληση των άρθρων 57 και 59 Α.Κ., χάριν προστασίας των ζώων, καθώς αυτά αποτελούν στοιχεία του περιβάλλοντος και το δικαίωμα απόλαυσης αυτού αποτελεί εκδήλωση του δικαιώματος στην προσωπικότητα, η οποία στην περίπτωση της κακομεταχείρισης, παραμέλησης ή βασανισμού ενός ζώου, εκ μέρους οποιουδήποτε, δύναται να προσβάλει την προσωπικότητα ενός φιλόζωου προσώπου¹⁴ και να προκαλέσει αισθήματα οίκτου, αποτροπιασμού, ψυχικού πόνου και ευαισθησίας έναντι των ζώων¹⁵. Σύμφωνα είναι στο σημείο αυτό και η νομολογία¹⁶.

Το πλέγμα των διατάξεων που προαναφέρθηκαν καθιστούν την έννοια της ευζωίας των ζώων¹⁷ έννομο αγαθό, προστατευόμενο από τις κείμενες διατάξεις. Ποιοί όμως είναι οι φορείς του δικαιώματος, δηλαδή σε ποιά πρόσωπα αναγνωρίζεται έννομο συμφέρον¹⁸ να ζητήσουν δι-

12. Ειδικότερα, η ευρεία διατύπωση της εν θέματι συνταγματικής διάταξης επιτρέπει στο νομοθέτη να διευρύνει τον κύκλο των προστατευτέων αγαθών, ώστε να ανταποκρίνονται στις διαρκώς μεταβαλλόμενες απαιτήσεις της προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος, πρβλ. Ιωάννης Κ. Καρακώστας «Περιβάλλον & Δίκαιο Διαχείρισης και προστασίας των περιβαλλοντικών αγαθών», 3^η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 71.

13. Μετά την συνταγματική αναθεώρηση του 2001, η περιβαλλοντική προστασία αποτελεί δικαίωμα του καθενός, την ύπαρξη και την άσκηση του οποίου εγγυάται η ανωτέρω διάταξη, δεσμεύοντας τις τρεις συντεταγμένες εξουσίες, πρβλ. Γλυκερία Σιούτη «Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος», Β' έκδοση, εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2011, σελ. 25.

14. Το εν θέματι προσβαλλόμενο πρόσωπο μπορεί να είναι φυσικό ή νομικό.

15. Πρβλ. Αχιλέας Γ. Κουτσουράδης 2004, ο.π., σελ. 119 επ.

16. Σημειώνεται ότι από την εν θέματι νομολογία του ΣτΕ και των πολιτικών δικαστηρίων έχει κριθεί ότι ουσιώδες στοιχείο του φυσικού περιβάλλοντος αποτελεί και η πανίδα, καθώς και ότι το κοινωνικό δικαίωμα χρήσης του φυσικού περιβάλλοντος αποτελεί εκδήλωση του δικαιώματος της προσωπικότητας (57 ΑΚ), πρβλ. ΣτΕ 2731/1997, ΣτΕ 3682, ΣτΕ 4617/86 και ΣτΕ 3521 και ΑΠ 1731/2006, ΑΠ 207/2010 και ΕφΛαρ 373/2011, σε: Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ.

17. Το δικαίωμα της ευζωίας των ζώων έχει τόσο υπερατομικό χαρακτήρα, καθώς το περιβάλλον αποτελεί κοινό αγαθό για την προστασία του οποίου εκδηλώνεται συλλογικό ενδιαφέρον, όσο και προσωπικό, διότι η προστασία του περιβάλλοντος προφυλάσσει κατ' εξοχήν προσωπικά έννομα αγαθά, που εν προκειμένω συνίστανται στην διατήρηση καλού επιπέδου ζωής και ψυχικής υγείας του ανθρώπου. Περιεχόμενο, επομένως, του δικαιώματος αποτελεί το αυτοτελές έννομο αγαθό της διατήρησης των προϋποθέσεων που εξασφαλίζουν την ποιότητα διαβίωσης των εντασσόμενων στο προστατευόμενο περιβάλλον ζώων, πρβλ. Σακελλαρόπουλος «Σκέψεις για το πρόβλημα του περιβάλλοντος από νομική σκοπιά», εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1985, σελ. 129.

18. Σημειώνεται ότι στην περίπτωση των εγκλημάτων του Ν. 4039/2012, κάθε φιλόζωικό σωματείο που δραστηριοποιείται σε τοπικό ή εθνικό επίπεδο μπορεί να παρασταθεί ως πολιτικός ενάγων, προς υποστήριξη της κατηγορίας, ανεξάρτητα από το αν έχει υποστεί περιουσιακή ζημία.

καστική προστασία για την ικανοποίησή του; Σύμφωνα με την ορθότερη προσέγγιση των συνταγματικών δικαιωμάτων και λαμβάνοντας υπόψη ότι το δικαίωμα χρήσης αυτών των αγαθών είναι καθολικό - ως μια από τις εκφάνσεις του δικαιώματος στην προσωπικότητα - ο καθένας νομιμοποιείται να αιτηθεί την ακύρωση πράξης που προσβάλλει το αγαθό της ευζωίας των ζώων. Παράλληλα, και ο εκάστοτε ζημιωθείς από την προσβολή χρήστης, νομιμοποιείται να ασκήσει αξιώσεις που απορρέουν από τις διατάξεις 57 και 966 επ. Α.Κ. Παρόλο όμως που η προστασία της ευζωίας των ζώων αποτελεί δικαίωμα περισσοτέρων ατόμων¹⁹, δεν αναγνωρίζεται αυτόματα²⁰ στο πρόσωπό τους και η ανάγκη παροχής δικαστικής προστασίας, η ύπαρξη δηλαδή εννόμου συμφέροντος²¹.

Σε πολλές έννομες τάξεις παρατηρείται τελευταίως η τάση για μεταβολή της νομικής θέσης των ζώων και για εστίαση στην αντιμετώπισή τους ως ευαίσθητων όντων (sentient beings)²². Την ίδια στιγμή, σωρεία επιστημονικών δεδομένων συσχετίζουν ευθέως τον σεβασμό προς τα ζώα με τον σεβασμό του ανθρώπου προς τον άνθρωπο, καταδεικνύουν τη διασύνδεση της εν γένει εγκληματικότητας με την κακοποίηση των ζώων και τεκμηριώνουν τη σχέση του εγκλήματος του βασανισμού ζώων με την κακοποίηση παιδιών και άλλων ευάλωτων ανθρώπων.

Από όλα τα ανωτέρω εξάγονται δύο συμπερασματικές τοποθετήσεις. Πρώτον, ότι κύρια βάση της οικείας νομοθέτησης για την ποινική προστασία των ζώων πρέπει να αποτελεί η ευρεία κατανόηση της αρχής για σεβασμό και ηθική αντιμετώπιση των ζώων, που αναμφισβήτητα συνιστά τον ακρογωνιαίο λίθο του πολιτισμού και της εξέλιξης των κοινωνιών. Δεύτερον, ότι η προστασία που προσφέρει το ελληνικό ποινικό δίκαιο στα ζώα πρέπει άμεσα να εκσυγχρονιστεί και να ευθυγραμμιστεί με τις σύγχρονες επιστημονικές εξελίξεις, που πανηγυρικά αναγνωρίζουν ότι τα ζώα είναι ευαίσθητα όντα, διαθέτουν συνείδηση και έχουν δικαίωμα στη ζωή, τη σωματική ακεραιότητα, την ελεύθερη κίνηση, την ηρεμία, την αναπαραγωγή και την υγεία.

19. Τα περισσότερα αυτά άτομα εμφανίζουν κοινό υπερατομικό συμφέρον, πρβλ. Καράκωστας-Τσεβρένης, «Η προστασία του περιβάλλοντος κατά το ιδιωτικό δίκαιο», σε: Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου Ε/2005, σελ. 580.

20. Για την δικονομική έννοια του εννόμου συμφέροντος, πρβλ. Τριανταφύλλου – Αλμπανίδου «Το έννομο συμφέρον του ενάγοντος» 1995, σελ. 106 και 113 επ.

21. Για το παραδεκτό της προσφυγής του φορέα του δικαιώματος για δικαστική προστασία, θα πρέπει να διαπιστωθεί επιπλέον ότι συντρέχει στο πρόσωπό του και η διαδικαστική προϋπόθεση του εννόμου συμφέροντος, με βάση το κριτήριο της τοπικής εγγύτητας του προσώπου με το περιβαλλοντικό αγαθό που υπέστη προσβολή, πρβλ. σχετικές αποφάσεις ΣτΕ 2540/2005 και ΣτΕ 3266/2005 σε: Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ και ΜΠρΙωαν 471/1996 σε: Περιβάλλον και Δίκαιο, 1/1997, σελ. 84 επ. και ΜπρΑθ 24377/1994 σε: Περιβάλλον και Δίκαιο, 2/1997, σελ. 238.

22. Πρβλ. το άρθρο 13 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ) και το (Animal Protection's Act), ο οποίος ήταν σε ισχύ στο Ηνωμένο Βασίλειο με ελάχιστες τροποποιήσεις, από το 1911 μέχρι το 2006, οπότε και αντικαταστάθηκε από τον «Νόμο για την ευζωία των ζώων».